BESCHEIDE
BEANTWOORDING
VAN DEN
*WEL ED. EN HOOGGE-
LEERDEN HEERE*
P. CAMPER
DOOR DEN
SCHRYVER
VAN
Het belang der Maatſchappye in
het beteugelen van den
Kindermoord.

Te LEEUWARDEN,
Ter Drukkerye van H. A. DE CHALMOT,
1774.

Beryllus Eruditionis suæ laudem incredibili Modestia cumulasse mihi videtur, quando forte *lapsus in errorem*, *meliora sibi persuaderi facile passus est*, vincique, quam cum pacis & veritatis detrimento vincere, maluit.

S. H. MANGER Orat. Inaugur. *de fatis Christ. Relig. apud Arabas p.* 30.

BESCHEIDE

BEANTWOORDING

VAN DEN

WEL EDELEN EN HOOGGE-
LEERDEN HEERE

P. CAMPER

Myn Heer!

Naa eene langduurende afweezenheid, en veele buitengewoone bezigheden, vind ik eindelyk eenige oogenblikken, om tot beantwoording van Uwe *gedagten* tegen myne vier *brieven* te besteeden. Ik beken

het, dat ik eenigen tyd onzeker geweest ben, of ik op dezelve antwoorden wilde, dan niet: niet alleen om dat ook ik *mynen tyd tot nuttigere bezigheden geschikt heb, dan tot het beantwoorden van tegenwerpingen*, voor al wanneer ze niet met de vereischte nauwkeurigheid gemaakt zyn; maar ook, om dat het my eenigszins ongevoeglyk toescheen, dat ik op het nieuw tegen een' Man schryven zoude, die zoo duidelyk verklaart had, my niet wederom te zullen antwoorden; het welk my even eens voorkwam, als of men zyne dapperheid toonen wilde tegen eenen Vyand, die alrede het slagveld verlaaten heeft. Daarenboven oordeelden, niet slechts *zeer veele*, maar *alle kundige en onzydige Lieden*, die ik zoo in Holland als in Vriesland over onzen twist heb hooren spreeken, en daar onder verre de meesten, Menschen, die de verdiensten van den Hoogleeraar CAMPER kennen en hoogachten, dat ik in de Hoofdzaak van ons verschil de waarheid op myne zyde hebbe, dat gy dit zelf in Uw laatste stukje uitdruklyk genoeg beleeden hebt,

hebt, hoewel, dit voegen zy 'er by, niet op die wyze, die zy U als de beste of edelmoedigste zouden aangeraaden hebben. Ten aanziene dan van de zaak zelve, over welke wy getwist hebben, scheen ik my volkomen te kunnen vergenoegen, en alles voor het overige aan het oordeel van alle onzydigen over te laaten. Nochtans de wyze, op welke Gy goedgevonden hebt my te beantwoorden, heeft in verscheidene opzichten zoo veel byzonders, dat ik gemeent hebbe, uit dien hoofde aan my zelven en het algemeen een nader Antwoord verschuldigt te zijn. Het komt mij naamlijk voor, dat Gij U hier en daar niet genoeg gewagt hebt voor verscheidene onnauwkeurigheden, die ongelukkiglijk ten gevolge zouden kunnen hebben, dat men zich van de redenen, waarom ik tegen U de pen opvatte, een verkeerd denkbeeld vormde; als mede dat U wel eens nu en dan, en dit noch al vry dikwils in zoo klein een bestek, uitdrukkingen ontvallen zijn, die mijn zedelijk Character in verdenkinge zouden kunnen brengen, inzonderheid (of

liever dan alleen) wanneer men Uwe beschuldigingen niet onderzocht, en denkende, dat gij ook dit alleenlijk *geschreeven hebt met het braave oogmerk om nuttig te zyn*, daar door tot eene ongunstige partijdigheid ten mijnen opzichte bewoogen werdt. Het is hier om, dat ik thans anderwerf de pen opvatte, voornaamlijk met oogmerk, om de onderscheidene onnauwkeurigheden, door U, in Uw antwoord op mijne brieven, ter nedergestelt, bescheidenlijk aan te wijzen, mij van de verdenkingen te zuiveren, in welke ik bij Menschen, die niet gewoon zijn uit hunne eigene oogen te zien, zoude kunnen geraakt zijn, en dus het onzijdig algemeen in staat stellen, om te beter en als met éénen opslag, zoo in de Hoofdzaak zelve van onzen twist, als in de verschillende wijze, op welke dezelve door ons gevoert is, over ons te oordeelen. Ik zal mijn best doen, om mij door geene aanleidingen, hoe menigvuldig ook, tot drift te laaten vervoeren, en zoo veel mij immer mooglyk is, alle aandoeningen trachten te verstikken, die mij tot eene

eene handelwijze, dewelke ik weet dat geenen Christen betaamt, zouden kunnen verleiden; behalven het bewustzijn van mijn eigen geweeten, is mij de goedkeuring van braave Mannen te veel waardig, dan dat ik die voor de valsche genoegens, die het opvolgen van eenige driften immer kan opleveren, zoude willen verkoopen (*a*).

Ik zal beginnen met de Hoofdzaak, over welke ik tegen U getwist hebbe, om den staat des verschils tusschen ons in een duidelijker licht te stellen; en 'er dan iets bij voegen over de handelwijze, door U, in Uw laatste Stukje, ten mijnen opzichte gehouden.

In Uwe Verhandeling *over de tekenen van leeven en dood in Nieuwgeboorene Kinderen*, vond ik, dat Gij de misdaad van Kindermoord

(*a* Ik heb hier het oog inzonderheid op de Heeren Schryveren der *Nederlandsche Bibliotheek*, die, zonder my, zoo veel ik ten minsten weet, te kennen, van myne brieven getuigt hebben, dat ze *bescheiden en zonder personaliteiten geschreeven zyn*, en daar over hun genoegen te kennen geeven.

moord in een gunstiger daglicht zoekende te plaatzen, dan waar in men dezelve tot dus verre over het algemeen gewoon was te beschouwen, U somtijds van uitdrukkingen bediende, die naar myn oordeel, wel beschouwt, met de waarheid niet over één kwamen, en waar uit ik vreesde, dat *door anderen, die, zonder zich om de gevolgen te bekommeren, over de Grensscheidingen heen stapten*, die ik vooronderstelde, *dat Gy, myn Heer, zoudt willen in het oog houden* (*b*), gevolgen zouden getrokken worden, die voor de goede Zeden en de belangens der Samenleevinge even gevaarlyk zyn. Onder anderen verklaarde gy daar, (bladz. 15.) dat *eene Kindermoordenaares, wel is waar, het leven aan een Kind beneemt; maar dat zij het doet in de vervoerendste van alle driften, en dat Kind verdelgt, 't welk door den Vader verlaaten, aan haar zelve alleen behoort: dat zy*, dus, ALLEENLYK AAN ZICH ZELVE

MIS-

(*b*) Dus schreef ik in myne brieven, over het belang der Maatschappye in het beteugelen van den Kindermoord. bladz. 30.

MISDOET, EN NIET AAN DE MAATSCHAPPYE enz. Dit befchouwde ik als eene dwaaling, te gevaarlyker, naar maate *Uwe bekende verdienften, en de vermaardheid van Uwen naam, daar aan natuurlyker wyze meer gewichts moeften byzetten*; en ik befloot hierom, my tegen dezelve openlyk te verzetten, gelyk dezelve openlyk geleert was, en op eenen befcheiden trant te bewyzen, *dat eene Kindermoordenaares wel deeglyk* AAN DE MAATSCHAPPYE MISDOET, EN NIET ALLEEN AAN ZICH ZELVE. Ik heb om dit te doen, Uwe ftelling ontwikkelt, de gevolgen die 'er natuurlyker wyze in lagen opgeflooten, aangetoont, en om dezelve van allen fchyn van waarheid te ontblooten, doen zien, dat *Kindermoord eene misdaad tegen de Maatfchappye is*, dat *deeze 'er belang by heeft om die misdaad te beteugelen*, en derhalven, dat, *al waren 'er geene andere redenen, die ftraffe vorderden, eene Kindermoordenaares, alleenlyk om der Maatfchappye wille, zoude verdienen geftraft te worden.* Dit was het eenig oogmerk myner brieven, en hier op alleen liepen

alle de Aanmerkingen uit, die ik daar in heb voorgestelt. Hier op is Uw Antwoord gevolgt, van het welk ik nu voor heb opzetlyk te spreeken. Ten aanziene van de Hoofdzaak, komt het my voor, dat Gy daar in voornaamlyk tweeërlei bedoelt te zeggen: *voor eerst*, dat ik de waarheid aan myne zyde had, wanneer ik beweerde, dat Kindermoord eene misdaad tegen de Maatschappye is: *ten tweeden*, dat Gy, het tegenovergestelde gevoelen schynende te beweeren, dit echter niet bedoelt had, maar de woorden, ZY MISDOET NIET AAN DE MAATSCHAPPYE, in eene andere beteekenisse gebruikt. Het eerste blykt zeer klaar, dunkt my, uit het Gy zegt, bladz. 8, 9. *Ik hoope niet dat 'er iemand dwaas genoeg gevonden wordt, om my zoo verbysterd, en zoo onkundig te oordeelen, van te willen beweeren*, dat de Samenleeving niet *één* Lid verliest, als 'er *één* vermoord word. Dit was één van de bewyzen, waar door ik myne stelling aandrong, berustende op de grondstelling, *dat ieder Kind een Lid der Maatschappye uitmaakt*, en dus *dat elke Kinder-*

Kindermoord de Maatſchappy van een Lid berooft, van het welk zy eens nuttige dienſten verwachten konde. Ik heb dan het genoegen van te zien, dat Gy deeze grondſtelling aanneemt, en de kracht van het bewys erkent, het welk ik daar op gebouwt had. En dat gy, ten tweeden, die ſtelling, tegen welke ik my op deeze wyze verzette, van U bedoelt af te ſchuiven, dat is, te doen zien, dat Gy geen oogmerk hebt gehad, om dezelve te beweeren, en daar van, hoe zeer zy ook in Uwe woorden ſcheen door te ſtraalen, ten alleruiterſten afkeerig zyt; kan men duidelyk zien, wanneer Gy dat gevoelen *eene ongerymdheid* noemt *die alles te boven gaat, en in geene gezonde harsſens vallen kan*, blad. 9: zoo wel als uit den geheelen aanleg van Uw antwoord, waar in gy nader doet zien, in hoedanig eene betekeniſſe Gij die woorden, dewelke dit gevoelen ſcheenen te behelzen, wilt verſtaan hebben. Volgens deeze ſchetze dan, zoude men dit beſluit moeten opmaaken; dat Gy, mijn Heer, niet wel gedaan had, met de woorden, *zy*

misdoet niet aan de Maatschappye, in eene ongewoonlijke betekenisse te gebruiken, zonder Uwe Leezeren daar van op de ééne of andere wijze te onderrichten; en dat ik mij overijld hebbe, door U, eer ik tegen U schreef, niet eerst om eene nadere verklaaring van Uwe woorden te verzoeken, het welk, gelijk gij wel aanmerkt, door den kleinen afstand van Leeuwarden tot Franeker, zeer gemaklijk had kunnen geschieden; maar dat Gij het voor het overige daar in met mij ééns zijt, dat eene Kindermoordenaaresse tegen de Maatschappije misdoet, in dien zin, waar in ik dit tegen U zocht te bewijzen. Dus is het dan met de Hoofdzaak gestelt, over welke ik tegen U geschreeven heb: indien het U goed gedacht had, dit éénvouwig te kennen te geeven, en des noods Uwe nieuwe stelling, (c) zoo veel mooglijk te bevestigen; onze zaak zoude nu afgedaan zijn, en niemand 'er misschien meer aan denken.

Dan,

(c) Dus zal ik het gevoelen kortheidshalven noemen, het welk de Heer CAMPER thans tracht te doen zien, dat Hy met de bewuste woorden bedoelde voorteestellen.

Dan, gelijk ik gezegt hebbe, de wijze op welke Gij het één en ander hebt voorgeſtelt, is zoodanig, dat ik dezelve met geen ſtilzwijgen kunne voor bij gaan, maar mij genoodzaakt vinde, om, ter mijner eigene Verdeediginge, dezelve voor het oog van alle onzijdigen bloot te leggen. Ik zal, ten einde mij niet te vergisſen, Uw Antwoord ſtuksgewijze beſchouwen, telkens Uwe eigene woorden bijbrengen, de plaatze aanwijzen daar dezelve gevonden worden, en daar door ieder eenen in ſtaat ſtellen, om zich zelven te overtuigen, dat ik ten minſten de goede trouw in deezen twiſt niet geſchonden heb.

Gij begint, mijn Heer, met mij Uwe *verwondering en verbaaſtheid* te betuigen, *over de zonderlinge vier brieven*, gelijk gij ze noemt, *die ik goedgevonden had tegen U te ſchryven*, *en*, vaart gij voort, *dien te geeven een opſchrift*, *welke bedektlyk inhoud*, *als of ik in myne Inleiding tot de Verhandeling* over de tekenen van leven en dood enz. *in der daad beweert had*, *dat der Maatſchappye in het geheel niet geleegen ware*, *of Vrou-*

Vrouwen hare onechte Kinderen vermoordeden, dan niet? (*d*) Men moet, deze woorden leezende, terſtond een zeer ongunſtig denkbeeld van mij vormen; men moet mij natuurlijker wijze aanmerken als een' Man, diens groote oogmerk was, zijne Leezeren al bij voorraad tegen U in te neemen, en hun Uwe Verhandeling van eenen zeer haatlijken kant te doen voorkoomen: dan gij loopt gevaar, mijn Heer, dat veelen dit zullen omkeeren, wanneer zij zien, hoe ik zelf mij ten dien opzichte hebbe uitgedrukt. *Gy beweert*, dus luiden mijne woorden, *dat eene Moordenaares van haar eigen Kind, niet misdoet aan de Maatſchappye, maar alleenlyk aan zich zelve. Hier uit volgt, dat de Maatſchappy 'er geen belang by heeft, dat deeze misdaad geſtraft wordt; ja zelfs, dat het om der Maatſchappye wille niet noodig is, dat men dezelve te keer gaat.* Ik ben niet onredelijk genoeg, om U deeze gevolgen ondanks U zelven op

TE

(*d* Antwoord aan S. M. V. D. bladz. 1, 2.

TE DRINGEN; INDIEN GY DEZELVE NIET VOOR UWE REKENING NEEMT, ZAL IK ZE U NIET TOESCHRYVEN: *maar dit blyft daarom evenwel zeker, dat deeze gevolgen uit Uwe ſtelling natuurlyker wyze en zonder eenigen dwang voortvloeyen.* (*e*) Uit deeze woorden kan men zien, dat ik 'er zeer verre af geweeſt ben, van U de gevolgen toe te ſchryven, die in Uwe ſtelling lagen opgeſlooten; het welk ik altoos als eene zeer laage en haatlyke manier van redentwisten heb aangezien; maar het ſtond my daarom vry die gevolgen te keer te gaan, dewelke, zoo ras gy ze niet erkende, niet voor Uwe Rekening liepen.

Naa hier op gezegt te hebben, dat *myne tegenwerpingen met eenige beuſchheid gedaan zijn*, betuigt gy, *niet te kunnen ontveinzen, dat myn eerſte brief U wat op te hoogen toon geſchreeven voorkomt.* (*f*) Dewyl dit hier aankomt op de wyze, op dewelke U dit *voorkomt*, zoude het dwaasheid

(*e*) Belang der Maatſchappye, bladz. 9, 10.
(*f*) Antwoord. bladz. 2.

heid zyn, het te willen tegenspreeken; maar dit is zeker, dat ik geen oogmerk altoos gehad hebbe, om op eenen hoogeren toon te schryven, dan ik wist, dat met den afstand tusschen my, en eenen beroemden Hoogleeraar bestaanbaar was: ook betuig ik tot hier toe niets van dien aart in myne brieven te kunnen vinden, het welk na eenen hoogen of meesterachtigen toon zweemt, die ik zeer wel weet, dat niemand minder dan my voegen zoude. Maar Gy brengt my de redenen onder het oog, waarom het U dus is voorgekomen, *te meer*, zegt gy, *terwijl gij mijne gevoelens, op verscheidene plaatzen, als zoo nadeelig voor de Maatschappije, en zoo schadelijk voor de goede orde voorstelt, als of ik, op het leezen van Uwe brieven weg moest zinken in schaamte* enz. (g) Dit heet dan op te hoogen toon schryven, wanneer men iemands gevoelens als nadeelig voor de Maatschappye, en schadelyk voor de goede orde voorstelt? wel aan, het zy zoo! Maar heb

ik

(g) Bladz. 2, 3.

ik dit gedaan met betrekkinge tot *Uwe gevoelens?* Hoe, myn Heer! Gy zegt immers zelf, dat het *Uwe gevoelens* niet waren, die ik beſtreeden heb; het waren gevoelens die Gy ſcheent te hebben, maar die Gy echter in den grond niet had, dewyl Gy eene geheel andere betekenis aan die woorden hechtte, in welke ik meende, dat dezelve waren voorgeſtelt. Maar zult Gy zeggen, *het waren gevoelens, die Gy als de mijne aanmerkte*: het is zoo; maar myn Heer, dan dient men te onderſcheiden, dat ik het ſchadelyke en naadeelige daar van niet aan Uwe ſtelling, maar aan de gevolgen, die 'er in lagen opgeſlooten, ſchoon ik dezelve U niet toerekende, heb toegeſchreeven, wel uitdruklyk zeggende, dat dezelve *al te ongerijmd waren, om door eenen Man van Uw verſtand beweert te worden; dat Gij* ondertusſchen *navolgers zoudt kunnen bekoomen, die minder verſtands hadden, en zich om de gevolgen niet bekommerden*, die uit die ſtellingen voortvloeyen, en, *dat ik om derzulken wille, de moeite zoude neemen, om de valſchheid dier gevoelens*

te

te bewijzen. (*h*) Het geen Gij 'er bij voegt, dat ik Uwe gevoelens als zoo schadelijk heb voorgestelt, als of Gij op het leezen mijner brieven *weg moest zinken in schaamte*, is wat al te sterk uitgedrukt; ik heb het ten minsten nimmer gedacht, veel minder geschreeven. Al wat ik van dien aart gezegt hebbe, is, *Ik kan niet gelooven, myn Heer, dat Gy die ongelukkige stelling, tegen welke ik thans spreeke, eer Gij ze op het papier bracht, met Uwe gewoone nauwkeurigheid overwoogen hebt; Gij zoudt ze anders als Uws onwaardig, terstond uitgewischt hebben.* (*i*) Zagter kon ik mij niet wel uitdrukken, om te kennen te geeven, dat 'er in die stelling, welke ik meende, dat door U bedoelt werdt, gevolgen lagen opgesloten, van welke ik vooronderstelde, dat Gij zelf ten uitersten afkeerig zijn zoudt; en naa alles wat wij 'er nu over en weder van gezegt hebben, kan ik noch niet anders zeggen, dan, *indien Gy deeze woorden*

(*h*) Blad. 30. van het belang der Maatschappye.
(*i*) Blad. 20.

den met Uwe gewoone nauwkeurigheid overwoogen had, gy zoudt ze terstond uitgewischt hebben; ten minsten gy zoudt 'er het zy in eene kanttekening, of op eenige andere wyze iets bygevoegt hebben, om Uwe Leezeren van de betekenisse te verwittigen, in welke zy Uwe woorden hadden op te vatten.

De vierde Brief, dus vaart gy voort, *is met eene drift geschreeven, die weinig strookt met die beginsels van bezadigheid, welke gy voorwend. Dog, ik ben niet voorneemens Uwe brieven van slotrede tot slotrede, of van bladzyde tot bladzyde na te gaan, en te beantwoorden* (k). Ik had wel gewenscht, myn Heer, dat gy dit gedaan had, en 'er de byzonderheden bygevoegt, dewelke het U toescheen, dat ik in drift geschreeven heb; onze Leezeren zouden er dan beter over hebben kunnen oordeelen; want wien zullen ze nu gelooven, indien ik beweere den vierden brief, zoo min als de voorigen, in drift geschreeven te hebben?

(k) Antwoord. Bladz. 3.

ben? Men vooronderstelt somtyds een byzonder oogmerk by eenen Schryver, men beschouwt zyne uitdrukkingen van dien kant, en dan kan het niet anders zyn, of verscheidene van dezelven moeten hem geheel anders voorkoomen, dan zy zouden gedaan hebben, indien hy den Schryver op zyn woord geloofd had, dat hy ter goeder trouwe handelde, en geen ander oogmerk bedoelde, dan de belangens der waarheid te bevorderen, die hy verklaart had, dat by hem boven alles gelden.

Op de zelfde bladzyde zegt gy, dat *niets gemaklyker is, dan iemands woorden te verdraayen, niets gemaklyker, dan een gedagte uit zyn verband te haalen, en dien als allerongerymdst den Leezer voor te stellen.* Ik ben het hier in volkomen met U ééns, myn Heer, en het is noch niet lange voorleeden, dat ik van deeze waarheid op het nieuw ten mynen nadeele overtuigt geworden ben. Dan de samenhang, waar in deeze woorden voorkomen, is zoodanig, dat iemand, die alles niet oplettend nagaat, of bekwaam is om U volstrekte tegenstrydigheden

den toe te ſchryven, al ligt zoude denken, dat Gy dit met betrekkinge tot myne brieven hebt aangemerkt: om zulke Leezeren te gemoet te komen, moet ik hun onder het oog brengen, dat Gy dit in geenen deele kunt bedoelt hebben, dewyl Gy in den brief, dien Gy my de Eer aangedaan hebt, van aan my te ſchryven, zelf betuigde, in dat gedeelte ten minſten myner brieven, waar in de Hoofdzaak van onzen twiſt vervat was, *geene onbeſcheidenheid ontmoet te hebben*; en 'er nu in druk byvoegt, *dat myne tegenwerpingen met eenige heuſchheid gedaan zyn*, en *uit geene kwaadaartige beginſelen voortvloeijen*, (blad. 2, 3.) het geen met het verdraayen van iemands woorden, en het uit zyn verband rukken zyner gedagten niet beſtaanbaar is, als het welk ik wel deeglyk als eene zeer groote onbeſcheidenheid, en onheuſchheid, en verregaande kwaadaardigheid zoude aanmelden.

Het geen Gy zegt, dat *zeer veele kundige en onzydige Lieden zoo in Holland als in Friesland oordeelden, dat myne redeneerin-*

gen gegrondvest waren op eene misvatting van Uwe woorden, (*l*) kan niet anders dan my ten hoogsten verwonderen: zeer veele Lieden oordeelden dus? en dat Lieden, die door U zelven voor kundig en onzydig verklaart worden? Oordeel zelf, myn Heer, hoe zeer my dit verwonderen moete, daar ik, geduurende mijn verblijf in Holland, en naa mijne te huiskomst, al eene groote menigte van Menschen, zoo in Holland als in Vriesland, en daar onder niet weinige zeer kundige, en alle onzijdige Lieden, over ons verschil heb hooren spreeken, en daar onder *niet éénen* gevonden heb, die van gevoelen was, dat ik Uwe woorden verkeerd verstaan had, zelfs niet, naa dat zij Uw Antwoord op mijne brieven geleezen hadden. Zoo éénzijdig is het geval dikwils, om ons te vleijen!

Het is in der daad niet uit te leggen, zegt gij, op dezelfde bladzijde, *dat het met het hart van eenen Christen Leeraar over één te brengen zy*, *hoe gy*, *ten einde te toonen*,

(*l*) Bladz. 5.

nen, dat Kindermoord eene misdaad is, het welk ik, volgens Uwe eige toeſtemming, niet ontkent hebbe, goed hebt kunnen vinden, my, die voorzeker U nooit beleedigt hadde, te brandmerken, als iemand die de verfoeylykſte misdaaden en grouwelen goedkeurt, en verdeedigt. (m) Indien het waar was, mijn Heer, het geen gij hier van mij beweert, dat ik naamlijk, *om te toonen, dat Kindermoord eene misdaad is, U had willen brandmerken, als iemand die de verfoeylykſte grouwelen goedkeurt*, zoude men met U zeggen moeten, *het is niet uit te leggen, hoe dit met het hart van eenen Chriſten Leeraar over een te brengen zij.* Maar, mijn Heer, waarom noodzaakt gij mij, om te zeggen, dat het één en ander volſtrekt bezijden de waarheid is? Mijne brieven waren niet ingericht met oogmerk om te toonen, *dat Kindermoord eene misdaad is*, dit had ik toegeſtemt, dat gij zelf niet ontkent had; en welke dwaasheid vooronderſtelt gij dan in mij, waar door ik iets tegen U ſchrijven zou-

(m) Bladz. 5

zoude, schoon ik wist, dat gij het daar in met mij ééns waart? neen ik bedoelde daar in, te toonen *dat Kindermoord eene misdaad tegen de Maatschappye is*, om dat ik éénvouwiglijk geloofde, dat gij de woorden, *zij misdoet niet aan de Maatschappye*, in derzelver eigenlijke en gewoone betekenisse gebruikt had. En heb ik, om dit oogmerk te bereiken, *U gebrandmerkt als iemand, die de verfoeijlijkste grouwelen goedkeurt?* Mijn Heer, welk eene overijling! zoude ik, indien dit mijn oogmerk geweest ware, gezegt hebben, *dat ik de menschlievende eindens prees, die men klaar zien kon, dat door U bedoelt werden, en van harten wenschte, dat ze mogten bereikt worden?* (*n*) Dat ik het *als eene onredelykheid aanmerkte, U de gevolgen, die ik toonde, dat uit Uwe stelling zeer natuurlyk voortvloeyden, toe te rekenen?* (*o*) Zoude ik niet hebben blyven stille staan op verscheidene uitdrukkingen, die in die zelfde Inleiding voorkomen, zoo als

(*n*) Het belang der Maatsch. Bladz. 5.
(*o*) Bladz. 10.

als, *maar waarom grouwelſtuk?* waar uit ik, ware ik met zulke haatlyke voorneemens bezwangert geweeſt, gemaklyk zeer onaangenaame beſluiten zoude hebben kunnen trekken, uitdrukkingen die ik enkel met den vinger aanroerde, en in het vervolg, zoo veel my mooglyk was, in Uwe plaatze heb zoeken te plooijen. En hoe kan ik bedoelt hebben, U te doen voorkomen als een Man die de verfoeylykſte grouwelen goedkeurt en verdedigt, daar ik uitdruklijk gezegt hebbe, dat *eene Kindermoordenaares* VOLGENS UWE EIGENE WOORDEN, hoe gunſtig men ook over haar denke, *zich aan eene noch grootere misdaad, dan die, over welke zy berouw heeft*, onwettige gemeenſchap, *ſchuldig maakt: dat dus de omſtandigheden wel veroorzaaken kunnen, dat die misdaad minder ſtrafbaar, minder gruwlyk wordt, maar dat de daad zelve*, NAAR UWE EIGENE GEDAGTEN, *altoos misdaadig, altoos volgens de Wetten ſtrafbaar blyft:* en daar ik 'er de plaatzen zelve, alwaar Gy dit beweert, wel duidelyk heb bygevoegt. (*p*)

B 4 Dus

(*p*) Bladz. 43.

Dus handelt men niet; wanneer men zyne party haatlyk zoekt te maaken. Gy hebt waarschynlijk myne brieven ter loops doorgeleezen; om Uwe eerste nieuwsgierigheid te voldoen, in eene haastigheid beslooten daar op te antwoorden, en zonder ze verder in te zien, Uw antwoord opgesteld. Want dat gy opzetlyk en tegen beter weeten aan zulk eene onwaarheid zoudt ter neder gezet hebben, wat anderen daar van ook denken moogen, ik voor my geloof het niet: neen, myn Heer, Uw geheugen heeft U niet wel gediend, en Gy had behooren te bedenken, dat wy, wanneer wy driftig zyn, daar zelden wel van gediend worden. Lees, bidde ik U, bedaardlyk het geen ik, bladz. 42. van myne brieven, aangaande Uw oogmerk gezegt heb, en Gy zult zien, dat ik verongelijkt ben: *om de kracht van dit bewys te ontduiken, zoude men moeten staande houden, dat Kindermoord geene ondeugd is. Een gevoelen, het welk men U evenwel nimmer zoude hebben kunnen toeschryven, al ware het, dat Gy het niet openlyk had tegengesprooken. Wel is waar, 'er komen*

men in Uwe Verhandeling uitdrukkingen voor, dewelke met den eersten opslag iets dergelyks zouden kunnen schynen te behelzen: maar gelyk ik reeds in mynen eersten brief aanmerkte, gy toont klaar genoeg, hoe ver gy 'er af zyt, van zulk eene ongerymdheid te beweeren. Neen! Uw oogmerk is alleenlyk, de misdaad van Kindermoord in een minder haatlyk licht te doen voorkomen, dezelve van de verschoonbaarste zyde voor te stellen, en zoude ik gezegt hebben, voor dezelve te pleiten, ware het niet, dat gy dit met ronde woorden ontkent had. Was dat U brandmerken als iemand die de verfoeijlykste grouwelen goedkeurt? Noch één woord, myn Heer, en dan zal ik hier afstappen: uitdrukkingen van dien aart, doen altoos veel kwaads in eenen pennen twist; zy zyn te haatlyk om te overtuigen, al waren zy op waarheid gegrondvest; en geeven, om dat zy gemaklyk kunnen omgekeert worden, Uwen tegenschryver altoos de wapenen in de hand om U zelven te bestryden: ik zal 'er my niet van bedienen, om dat ik my zelven geene vryheid geeve

tot iets, het geen ik in anderen afkeure; het is my wraaks genoeg, dat ik my zoude kunnen wreeken.

Nu komen wy dan tot dat gedeelte van Uw Antwoord, myn Heer, waar in Gy Uw gevoelen over de misdaad van Kindermoord nader te kennen geeft. *Ik moest onderstellen*, zegt gy, *dat alle myne Leezers ervaaren genoeg waren, om ten klaarsten te zien, dat ik van de Maatschappije spreekende, niets anders kon bedoelen, dan derzelver veiligheid.* (q) Gij hebt te veel onderstelt, mijn Heer, want niet één van alle Uwe Leezeren, zoo veel ik 'er van gehoort hebbe, heeft daar aan gedacht, veel minder het ten klaarsten gezien. En waarlijk naa Uw Antwoord, meer dan ééns, van vooren tot achteren, en met alle mooglijke onbevooroordeeldheid geleezen te hebben, moet ik tot mijne vernedering bekennen, onervaaren genoeg te zijn, van het noch niet te kunnen zien. Zie hier mijne redenen: *Vooreerst* komt die uitdrukking, *zij*

mis-

(q) Bladz. 7. van het Antwoord.

misdoet niet aan de Maatſchappije, niet voor in eenigen ſamenhang, waar uit men zoude kunnen denken, dat 'er iets anders mede bedoelt was, dan de misdaad van Kindermoord van de verſchoonbaarſte zijde voor te ſtellen, of, gelijk Gij U zelf in Uw Antwoord hebt uitgedrukt, *om de beklaagenswaardige Kindermoordenaareſſen, zoo veel mogelyk, in billykheid te verdedigen.* Er wordt op die geheele bladzijde zoo min als op de voorgaande en volgende één woord gerept van den invloed, dien Kindermoord heeft *in de veiligheid der Maatſchappye*, om daar uit de wettigheid of onwettigheid van doodsſtraffen afteleiden. Het geheele verband leert ons, dat Gy toen noch niets anders bedoelde, dan alles, wat tot verſchooning van Kindermoordenaareſſen kon gezegt worden, by één te voegen; een oogmerk, dat ik geheel niet afkeurde, maar als prijswaardig en menſchlievend aanmerkte; ſchoon ik van gedachten was, en noch ben, dat gij daar in te verre gegaan zijt, en in dien ijver ook tot verſchooning

van

van die ongelukkigen gezegt hebt, dat zij niet aan de Maatschappye misdoet; het welk ik, inden samenhang waar in het voorkomt, niet anders kon aanmerken dan als eene rede te meer, waarom de Maatschappy, of de Wetgeever, die in haare plaatze komt, naar Uwe gedachten, te eer behoorde te besluiten, om de straffe Wetten van Keizer KAREL af te schaffen; (want dit volgt onmiddelyk op de 16 bladzyde) voor zoo verre zy naamlyk niet tegen de Maatschappye gezondigt hebbende, deeze, of haar zichtbaar hoofd, ook geen Recht konde hebben om haar te straffen. Hier by komt *ten tweeden*, dat men de uitdrukking, *zy misdoet niet aan de Maatschappye*, niet kon opvatten, als of 'er stond, *zy misdoet niet aan de veiligheid der Maatschappye*, zonder U noch grootere ongerymdheden in den mond te leggen; *zy misdoet alleenlyk aan zich zelve*, zegt Gy, *en niet aan de Maatschappye! Zy misdoet aan dien God* enz. betekent dit dan ook, zy misdoet aan de veiligheid van God? (*absit blasphemia!*) Maar laat

laat ons Uwe opheldering verder zien; *het komt hier op aan, en dat is de vraage, of door de doodstraffe te stellen op Kindermoord . . . . het welweezen der Misdaadige wordt behartigt, door de doodstraffe*, ten tweden, *of die straffe is in voordeel van die onmiddelyk belang had, dat de misdaad niet geschiedde*, en ten derden, *of er de nuttigheid en het welzyn der Maatschappye wel aan geleegen legt.* (r) Alles bedriegt my, of nu is Uwe meening noch minder zichtbaar. Hoe, mijn Heer, al wederom eene nieuwe stelling! De eerste stelling was, *eene Kindermoordenaares misdoet niet aan de Maatschappye, maar alleenlijk aan zich zelve, en aan dien God, die zelf misdaaden vergeeft, wanneer zij door een waar berouw gevolgt worden.* Dit zegt gij, bladz. 7. van Uw Antwoord, dat te kennen gaf, *zij misdoet niet aan de veiligheid der Maatschappije;* maar drie bladzijden verder leert gij ons, dat dit ook al Uwe eigenlijke meening niet was, maar dat gij het oog hebt op *doodstraffe,*

(r) Bladz. 10, 11, 12.

straffe, en bedoelt te kennen te geeven, dat daar door *noch het welzyn der misdaadige behartigt*, *noch het belang van hem die onmiddelyk beleedigt was bevordert*, *noch de nuttigheid en het welzijn der Maatschappye bezorgt wordt.* Welk van deeze drie wilt gy, dat wy voor Uwe eigenlijke meening houden zullen? Kiest gij *het eerste*, dan heb ik 'er reeds op geantwoord; of *het tweede*, dan kan ik niet anders zien, of het komt op het zelfde uit; maar bepaalt Gij U nu tot *het derde*, dan antwoord ik, dat mijn oogmerk geenszins geweest is, over de noodzaaklijkheid of noodloosheid, wettigheid of onwettigheid van *Doodstraffen* te twisten, en dat ik mij ook noch in dit nieuwe veld niet zal inlaaten. Ik heb wel beweert, dat Kindermoord om der Maatschappije wille verdient gestraft te worden, maar over de wijze van straffe niets bepaalt. Al het gezag dan van DE GROOT, BARBEYRAC, VATEL, BIELFELD, ROUSSEAU en anderen, door U bijgebracht, kan niets tegen mij uitwerken, om dat ik niet gesprooken heb van het geen die Mannen beweeren;

ren; hoewel ik mij juist door hun gezag evenwel niet zoude laaten afschrikken, om uit myne eigene oogen te zien, en het geen ik zoo wel wist, als dat *Kindermoord eene Misdaad tegen de Maatschappye is*, voor de geheele Waereld staande te houden. Het is hierom dan, dat ik niet zal blyven stil staan op Uwe redekaveling zelve, waar mede Gij poogt te bewyzen, dat de Maatschappy geen Recht heeft om Kindermoordenaaressen met den dood te straffen, hoewel het misschien niet moeijlijk zijn zoude, om 'er hier en daar eenige aanmerkingen tegen in te brengen. En waarlyk, indien het mij lustte, het zoude my gemaklijk zijn, om eene reeks van plaatzen uit schriften der beroemste Mannen bij een te brengen, die het daar in niet met U eens schijnen. Wilt Gij een voorbeeld, mijn Heer, ik kan 'er U meer dan één, uit dezelfde *Institutions Politiques* van den Baron VAN BIELFED, uit welke Gij éène van Uwe twee Zinspreuken gekoozen hebt, bijbrengen.

Les

Les plus sages Legislateurs, zegt hij (*) *ont fait les Loix les plus sevéres contre ceux, qui commettent, quoi que ce soit*, QUI PUISSE TENDRE A LA DESTRUCTION DE LA SOCIETÉ: dat dit laatste van Kindermoord waar is, heb ik in mijne brieven beweezen, en is door U in Uw antwoord op dezelve toegestemt, gelijk ik reeds getoont heb. Op eene andere plaatze drukt hij zich dus uit: (‡) *Trop de Clemence..... pour un Criminel devient une vraie dureté pour le Public, par le danger*, let wel, mijn Heer, PAR LE DANGER DE LA CONSEQUENCE. Maar inzonderheid komt hier in aanmerkinge het geen hij van den Kindermoord zelven opzetlijk zegt. *Le meurtre d'un simple enfant, né dans la plus vile classe des Citoyens, est un forfait abominable aux yeux de l'Etre Supréme*, ET LES LOIX DE TOUS LES PEUPLES POLICÉS LE PUNISSENT DE MORT (†). Deeze plaatzen, ten minsten de laatste, zouden niet kwaalijk bij die van

ROUS-

(*) Tom. I. Chap. V. § XXVII p. 136.

(‡) Chap. VI. § XXXIII. p. 187.

(†) Tom. II. Chap. XV. § XLI.

Rousseau gevoegd hebben, dien ik denke dat Bielfeld in crediet wel gelijk zijn zal. Maar noch ééns, ik heb niet tegen U geſchreeven, om te toonen, dat Kindermoord noodzaaklijk met den dood moeſt geſtraft worden, maar alleenlyk om te doen zien, dat, gelyk deeze misdaad eene misdaad tegen de Maatſchappye is, en zy 'er dus belang by heeft om dezelve te beteugelen, dezelve dus ook, om der Maatſchappye wille, verdiende geſtraft te worden: gy hebt alleenlyk mynen vierden brief te leezen, myn Heer, om U hier van te overtuigen.

Ik ga met ſtilzwygen voorbij verſcheidene onvriendelyke Aanmerkingen, door U by gelegenheid van deeze Uwe ophelderring, voorgeſtelt: zy doen niets om de waarheid te vinden; en ik denk dezelve, door eene heuſche behandeling, beſt te kunnen beantwoorden. Maar ik moet een enkeld woord zeggen, over de wyze op welke Gy, het geen ik van den Zelfmoord gezegd had, hebt bygebracht.

Gy denkt, zegt Gy (*f*), *geheel anders over dit stuk, en vindt goed van de grootheid dier misdaad af te trekken, het nut en voerdeel, het welk de Zelfmoorder reeds gedaan heeft aan de Maatschappye.* Gy begaat hier eenen kleinen misslag, myn Heer, die waarschynlyk uit gebrek aan genoegsaame oplettenheid voortvloeit. Ik heb het nut en voordeel, het welk de Zelfmoorder reeds gedaan heeft, niet afgetrokken *van de grootheid dier misdaad*, maar *van het nadeel, het welk daar door aan de Maatschappye wordt toegebracht.* Dat is, ik heb de misdaad van zelfmoord niet van eenen zedelyken kant beschouwt, of beweert, dat dezelve geene zoodanige zonde is, als Kindermoord, maar ik heb dezelve beschouwt van den kant der Maatschappye, en geoordeelt, dat het nadeel, het welk een Zelfmoordenaar daar aan toebrengt, zoo groot niet is, als dat het welk uit Kindermoord voortvloeit; dewyl de Maatschappy van eenen Zelfmoordenaar reeds *eenige*

dien-

(*f*) Bladz. 13.

dienſten genooten heeft, die zy door zynen zelfmoord niet wederom verliezen kan; daar zy in tegendeel, door het ombrengen van een Kind, *alle de voordeelen verlieſt*, dewelke zy van het zelve, *geduurende deszelfs geheele leeven*, verwachten kon. Lees, bid ik U, bl. 81 en 82. van myne brieven met aandacht, het luſt my niet, geduuriglyk myne eigene woorden uit te ſchryven. Indien men over de waarheid van deeze myne Aanmerkinge oordeelen wil, behoort men de billykheid te hebben, van de omſtandigheden aan beide zyden gelyk te ſtellen. Want indien men by den Zelfmoordenaar vooronderſtelt, dat hij *een getrouwd Man is*, *een Vader van één of meer Kinderen*, en dat *dezelver beſtaan en tijdelijk geluk* GEHEEL EN AL *van zijn leeven afhangt*, verandert het zekerlyk grootlyks van gedaante, en ik wil dan gaarne bekennen, dat zulk een Zelfmoordenaar meer nadeels aan de Maatſchappije toebrengt, dan ſommige Kindermoordenaareſſen, welker Kinderen misſchien evenwel vroegtijdig zouden geſtorven zyn.

Was 'er een misslag in de wyze op welke Gy myn gevoelen voorstelt, wy zullen geene mindere onnauwkeurigheid ontdekken in de gevolgen, die Gy uit myne Aanmerking afleidt. *Ik geloof*, dus vaart Gy voort (*t*), *dat Gy ten deezen opzichte inwendig over Uwe eigene Redeneering bloost! want, volgens Uwe Rekening zouden de Menschen, hoe zy ouder geworden waren, hoe meerder Recht krygen tot Zelfmoord, en het zoude eindelijk eene plicht worden, als men genoeg gedaan hadde, of geen meer nut konde doen aan de Maatschappije, zich zelven te vermoorden.* Sta my toe, myn Heer, U te moogen verzekeren, dat ik geene de minste redenen hebbe, tot zulk eene *inwendige bloozing*, dewyl, volgens myne manier van redenkavelen, geene van deeze gevolgen uit myne Aanmerking voortvloeyen. Indien ik uit dezelve wilde afleiden, dat de Menschen, naar maate zy ouder geworden zyn, meer Recht krygen tot zelfmoord, en dat het eindelijk hun plicht

(*t*) Bladz. 13, 14.

plicht zoude worden, zich zelve om te brengen, wanneer zy genoeg gedaan hadden, of geen meer nut aan de Maatſchappye konden doen; zoude ik moeten vooronderſtellen, dat de Menſchen geene andere betrekking hebben, dan die van leden op eene Maatſchappye; dat alle hunne plichten alleenlijk uit deeze betrekking voortvloeyen, en zij dus geene verplichtingen hebben, omtrent God of zich zelve; dat men zijne verplichtingen omtrent de ſamenleevinge binnen zekeren bepaalden tyd kan afdoen, zoo dat 'er eenige tijd onzes leevens overblyve, waar in wij niets voor dezelve te doen hebben: dat wij zelve in ſtaat zijn om te beoordeelen, in hoe verre wij voor het toekomende al dan niet nuttig voor de ſamenleevinge zijn kunnen; en eindelijk over het algemeen dat hetgeen ééns eene ondeugd was, een plicht kan worden, wanneer ſlechts het bijzonder nadeel ophoud, het geen eene perſoon, of zeker lichaam door dezelve te lijden heeft: alle deeze ongerijmtheden, zeg ik, zoude ik moeten vooronderſtellen; en zulk eene

dwaasheid en onkunde hoop ik evenwel niet, dat Gij mij zult willen toeschrijven.

Neen, mijn Heer, uit mijne Rekening volgt niet, dat de Menschen, hoe ouder zij worden, ook zoo veel meer *Recht* krijgen, om zich zelve om te brengen; maar dat, naar maate een Zelfmoordenaar Ouder is, naar even die maate ook *de Maatschappye door zynen dood minder verliest*; de ondeugd blyft altoos ondeugd, en ik moest de verwardste begrippen van zedekunde hebben, die men zich als mooglyk verbeelden kan, om te denken, dat dezelze immer in een' plicht kon verandert worden. Dit is myn gevoelen, en waarom ik hier over zoude bloozen, beken ik niet te weeten.

Op de veertiende bladzyde van Uw Antwoord, begint wederom eene andere redeneering, met welke Gy bedoelt te bewyzen, dat de Maatschappy 'er by verliest, indien eene Kindermoordenaares met den dood gestraft word. Dit kan ik wederom onbeantwoord laaten, om dat ik hier over niet getwist heb: maar evenwel in het voor-

by-

bygaan, zo 'er geene andere redenen tegen de doodſtraffe zyn in te brengen, vrees ik, dat Gy weinig overtuigen zult: waarom Uwe zaak, door zulke zwakke bewyzen, verdacht gemaakt?

Gij zegt met Recht, mijn Heer, *dat Gy er roem op draagt, dat Gy aan Uwe Landslieden hebt durven voorſtellen, en als nuttig aanpryzen, dat zy zouden denken op middelen, om de misdaad van Kindermoord geheel voor te komen.* (*u*) Het is van dien zelfden kant, dat ik Uw' voorſlag van een Vondelinghuis heb aangemerkt, en als lofwaardig en menſchlievend gepreezen. Maar ik zie noch niet zoo klaar, dat gy *het ſtraffeloos laaten dier misdaad nadeelig geoordeelt hebt*, ten minſten niet, *dat dit overal uit Uwe redeneering blykt.* Ik ben wel verzekert, dat Gy niet bedoelt hebt te zeggen, dat Kindermoord, als misdaad op zich zelve beſchouwt, niet moeſt geſtraft worden; maar evenwel het komt my voor, dat Gy U geen party konde ſtellen, indien men be-

(*u*) Bladz. 14.

beweert had, dat de Maatschappy als Maatschappy geen Recht heeft, om dezelve te straffen: ten minsten zoo ras het beweezen kon worden, dat eene Kindermoordenaares niet aan de Maatschappye misdoet, in de gewoone betekenisse van die woorden, zoude 'er van zelfs uit volgen, dat de Maatschappy 'er geen belang bij heeft, om haar te straffen: eene gevolgtrekking, die ik, hoe natuurlijk ook, U echter niet heb willen opdringen, *indien Gij ze niet voor Uwe rekening naamt*, gelijk zij nu door U openlijk ontkent wordt.

Naa, op bladz. 18 en 19., de redenen, die U tot het voorslaan van een Vondelinghuis bewoogen bloot gelegt te hebben, naamlijk, *om door het zelve* HET ONWAARDEERBAAR LEEVEN *van die onnozele Wichten te beveiligen, de ongelukkige Moeders in het zwaarer zondigen voor te koomen, en haar even dierbaar leeven tot meerder nut der Maatschappije te bespaaren*, hebt Gij de onvoorzichtigheid van dus voort te gaan: *dit oogmerk keurt Gij berispelijk, en zelfs in mij ten hoogsten strafbaar: Gij wilt dat ik 'er*

be-

berouw van zal hebben, en dat berouw openlyk toonen, en boete doen! God behoede my, dat ik my ooit van zulk een daad berouwe! Het Character, het welk Gy my in deeze woorden toeſchrijft, is zoo haatlyk en afſchuwlyk, dat ik de grootſte redenen der Waereld hebbe van my over U te beklaagen, wegens de verregaande beleediging, die Gy my daar in aandoet. Welk een Monſter moeſt ik zyn, indien Uwe beſchuldiging waar was! *Berispelyk en ten hoogſten ſtrafbaar te oordeelen*, dat iemand uit beginſelen van Menſchlievendheid een middel voorſlaat, om het leeven van onnozele Kinderen te beveiligen, derzelver Moeders voor eene zeer onnatuurlyke misdaad te bewaaren, en haar tot nut der Maatſchappye te behouden! waarlyk, myn Heer, iemand die tot zulk eene godloosheid bekwaam was, zoude als het aller gevaarlykſt Lid in de ſamenleevinge moeten aangemerkt worden, en de verachting van alle weldenkende Menſchen verdienen. Maar hoe komt Gy 'er toe, myn Heer, dat Gy mij als zulk een' booswicht wilt doen aanmer-

merken? Waarom ſtelt Gy geen meer belangs in de Achting van Menſchen, die de waarheid lief hebben? Waarom geeft Gy U zelven bloot aan de ſcherpſte verwijten, die een rechtmaatig misnoegen my zoude kunnen in den mond leggen? Hoe! indien men U eens om bewijs vroeg van deeze beſchuldiging? of indien men U onder het oog bracht, dat dezelve in alle haare omſtandigheden volſtrektlijk verdicht is, en dat 'er in alle mijne vier brieven geen woord voorkomt, het welk men zoude kunnen gisſen tot dezelve aanleiding gegeeven te hebben? Weet Gij iets dergelijks, mijn Heer, Uwe Eer vordert dat Gij het bekend maakt, mijne Gemeente, ja de geheele Maatſchappij heeft belang in die ontdekking; en zo Gij het niet doet, zal men Uw ſtilzwijgen zelf als eene ſchuldbekentenis aanzien. Ik ben zeer geneegen om te gelooven, dat Gij, die woorden ſchrijvende, niet voor had U aan eene eigenlijke laſtering tegen mij ſchuldig te maaken: U kwamen misſchien enkele uitdrukkingen verwardlijk voor den geeſt,

waar

waar van ik mij met een geheel ander oogmerk bedient had; Uw geheugen was, denk ik, op dien tijd U niet getrouw, het geen 'er aan Uw geheugen ontbrak, deed Uwe verbeeldingskracht, door beleedigde zelfsliefde en toorn beſtiert. Is mijne gisſing gegrond, gelijk ik om Uwes zelfs wille hoope, dan is de beleediging, die Gij mij hebt aangedaan, niet van zulk eene haatlijke natuure, als zij anders zijn zoude; maar evenwel, mijn Heer, is het niet de uiterſte onvoorzichtigheid zoo los heen en met zulk eene geringe oplettenheid, in eene zaak van zoo veel gewichts te werk te gaan, en zonder acht te ſlaan, of dezelve waar, dan valſch zij, eene beſchuldiging tegen iemand, die in eenen openbaaren poſt geſtelt is, in te brengen, dewelke geene andere uitwerkſelen kon hebben, indien zij gelooft wierdt, dan dat hij 'er ten eenenmaale nutloos door gemaakt, en alle de goede uitwerkſelen van zijnen dienſt geſtremt wierden? Zulk eene handelwijze is Uwes onwaardig!

Het geen op de drie volgende bladzijden

den voorkomt, onder den tijtel, *Bedenkingen over het Vondelinghuis*, ga ik met ſtilzwijgen voorbij, éénsdeels, om dat ik wederom niet over de nuttigheid, of, gelijk Gy wilt, de *noodzaaklykheid* van zulk een Huis getwiſt hebbe, en anderendeels om dat mij deeze Uwe bedenkingen over het algemeen vry wel gegrond voorkomen. Maar het geen Gy vervolgens, onder den tijtel *oorzaak van Kindermoord*, bybrengt, betreft my nader; en Gy ſchijnt hier minder van de waarheid Uwer Aanmerkingen verzekert geweeſt te zijn, dewijl Gij het noodig geacht hebt in ſtede van dezelve te bewyzen, my het geheele gewicht van Uw misnoegen te doen ondervinden, en door eene verwonderenswaardige opſtapeling van onvriendelykheden te overtuigen, dat het veiligſt is, U op Uw woord te gelooven, indien men voor zyne ſtoutheid, in van U te verſchillen, niet op eene deerlyke wyze boeten wil. Dan hoe het zy, ik ben daar door noch niet afgeſchrikt, om Uwe Aanmerkingen te toetſen, en voor zoo verre zy beleedigend voor my zyn,

my

mij tegen dezelve te verdeedigen.

Ik meene meer dan eens te hebben opgemerkt, dus vangt Gij hier aan, *dat de jonge Dogters in de vervoerendste van alle driften, in wanhoop naamelyk, en wel alleen de arme dat grouwelstuk pleegden*, enz. (*v*) *Wanhoop* is dan de vervoerendste van alle driften! Uwe bewyzen, mijn Heer? *Maar nimmer heb ik beweerd, dat niet eene enkele reize iemand ontaard genoeg zoude konnen zyn, om eenen Kindermoord te doen, in weerwil van een Vondelinghuis.* Nimmer heb ik gezegt, dat Gij dit beweert had. *Van gelyken stemme ik toe, dat zeer veelen lang voor de bevalling zulk een ongelukkig besluit neemen.* Het is bijgevolg niet in eene drift, dat dit besluit ter uitvoer gebracht wordt, het geen juist een van de stukken is, die ik in mijne Brieven tegen U beweert hebbe. *Dog dat besluit zou nooit in haare harsenen koomen, by aldien zy hoopen konden op een Vondelinghuis, of andere ontheffing van het Kind.* Hoe mijn Heer, zoude dit nooit kun-

(*v*) Bladz. 24.

kunnen gebeuren? Gij hebt immers zelf gezegt, niet beweert te hebben, dat niet EENE ENKELE REIZE iemand ontaard genoeg zoude konnen zijn, om eenen Kindermoord te doen, in weerwil van een Vondelinghuis. En Gij hebt dit gezegd op dezelfde bladzijde, slechts tien regels vroeger. Gij zult hier zekerlijk in éénе van deeze twee betuigingen de woorden in eene ongewoone betekenisse neemen, want anders zoudt Gij U zelven tegenspreeken. *De Wanhoop, of alles bedriegt my, begint reeds met het gewaarworden van Zwangernis.* Indien 'er geen derde mooglijk is, is het zeker, dat alles U bedriegt; want de wanhoop zal niet bij het gewaarworden van Zwangernis beginnen, zoo lang 'er noch eenige hoop voor haar overgebleeven is, om of haare schande te bedekken, of voor den vrugt haarer onkuischheid genoegsaam onderhoud te verkrijgen; en dan eerst, wanneer zy meent verzekert te zijn, dat zij noch het één, noch het ander te wachten heeft, dan eerst kan zij gezegt worden *te wanhoopen*, dan eerst kan men denken,

dat

dat deeze drift bij haar gebooren wordt.

Ik heb, dus vaart Gij voort, *Uwe gedachten*, bl. 49 en 50, *met een innerlyk leedweezen geleezen, en als niet Christelyk, niet gemoedelyk, en niet menschlievend aangemerkt; naamelyk, dat veele de Kinderen vermoorden, om zich ongestoorder aan de misdaad van Hoererye op nieuws over te geeven. Waarom, bid ik U, die ongelukkige zoo ongeboord veroordeelt* (*w*). Het is zeker, mijn Heer, dat wij grootlijks verschillen in onze zedekundige begrijpen; dit blijkt uit het geheele beloop van onzen twist; en daar aan alleen kan ik het toeschrijven, dat Gij mijne gedachten als onchristlijk, niet gemoedlijk, en onmenschlievend hebt aangemerkt. Voor zoo verre Uwe denkbeelden van Zedekunde, uit het geen Gij, met betrekkinge tot ons verschil, geschreeven hebt, kunnen opgemaakt worden, is het naar Uwe gedachten met *de beste deugd* bestaanbaar, zich door een weinig geld en schoonschijnende beloften te laten over-

(*w*) Bladz. 25.

overhaalen tot verzadiging der wellust, alhoewel en de Wetten van het Christendom, en die van den Burgerstaat alle onkuischheid, alle vleeschlijke gemeenschap voor het Huwelijk, als misdaadig aanmerken; en naar mijne gedachten niemand den naam van *allerdeugdzaam* kan draagen, die niet stiptlijk alle deeze Wetten gehoorzaamt. Maar het is aan den anderen kant, volgens Uwe gedachten, onchristlijk en onmenschlievend, wanneer men niet gereed is om alles, wat tot verschooninge van deezen of geenen misdaadigen gezegt kan worden, op allen die zich aan die misdaad schuldig maaken, toe te passen: daar, naar mijn oordeel, het Christendom waarheidsliefde vordert, en de tederste menschlievenheid wel wil, dat wij in twijffelachtige gevallen na de zachtste zijde zullen overhellen, maar niet, dat wij alles, waar of valsch, zullen bij een brengen, om schuldigen vry te pleiten. Bij zulk een onderscheid in Zedekundige begrippen, kon het niet anders zijn, mijn Heer, of mijne Aanmerkingen moesten U als onchristlyk

voor-

voorkomen; maar Gy kunt niet van my verwachten, dat ik, die de Zedenleere des Evangeliums prediken moet, my naar andere denkbeelden, dan die dit Evangelium aan de hand geeft, ſchikken zal.

Het geen Gy hier op doet volgen, is van dien aart, dat ik gaarne belyde, niet te kunnen begrypen, wat Gy daar mede bedoelde. Het zy my geoorlooft te gisſen, dat het eene wederlegging zal zyn van myne gedachten, die Gy met zoo veel leedweezen betuigt geleezen te hebben, en daar in beſtaande, dat het NIET ALTOOS *jonge, onnozele, en allerdeugdzaamſte Dochters zyn, die onder de vervloekte verleiding bezweeken, eene berouwende misdaad, in wanhoop door een noch grooter, onbezonnen zoeken te bedekken*; maar dat 'er onder anderen, ook Vrouwlieden gevonden worden, die, of uit vuile beginſelen van onkuisheid, of door laage hebzucht, zich aan de wellust geheel en al overgeeven, haare lichaamen voor ieder eenen veil hebben, en zelfs wel op gelegenheden loeren, om onervarene Jongelingen in

haare netten te verstrikken, enz. gelyk men het één en ander in zyn verband, van bladz. 47 tot 50. in myne brieven vinden kan. Om dit te wederleggen, het geen ik niet meende, dat door iemand, die eenige kundigheid heeft van de geschiedenissen des Menschdoms, zoude geloochent worden, begint Gy, *met my te verzekeren, dat ik de Vrouwen niet kenne, en geene ondervinding hebbe, van haare gemoedsbeweegingen, als ik zoo oordeel.* Afgedaan, myn Heer, dit bewys is onomstootlyk! *Ik hebbe te dikwerf onwettige verlossingen bygewoond*, vaart Gy voort, *om niet van naby te weeten, hoe sterk de wroegingen zyn in dat smertelyk tydstip, en hoe hartbreekende de jammerlyke uitroepingen zyn van zorge by die Elendelingen, over haare Nieuwgeboorene Vrucht.* Ik geloof het één en ander van harten, maar ik kan niet zien, dat dit iets het geringste bewyst in de zaak, van welke wy thans spreeken. Gy hebt zeer dikwerf onwettige Verlossingen bygewoont; maar waren dit zulke onwettig bezwangerde Vrouwen, die haare Kinderen ombrachten?

ten? Neen myn Heer, deeze waren juist die ongelukkigen, die onder de verleiding bezweeken, echter toonden dat zy of te deugdzaam waren, of te veele vreeze hadden voor de straffe, om het ongelukkig bewys haarer zwakheid te verdelgen, en eene misdaad, over welke zy berouw hadden, door eene noch afschuwlykere te bedekken. Dat zulke Vrouwen in die benauwde oogenblikken haarer baaringe door de hevigste wroegingen gefoltert worden, dat haare moederlyke tederheid voor de onschuldige deelgenooten haarer schande en elende, de hartbreekendste klachten uitboezemt, is zeer gemaklyk te begrypen. Maar Gy ziet immers zelf, dat men van deeze geen besluit kan trekken op die Vrouven, die toonden dat zy alle moederlyke tederheid verbannen hadden, en bekwaam waren, om zich aan de onnatuurlykste wreedheid schuldig te maaken. By de verlossing van zulke Vrouwen zyt Gy zekerlyk nimmer tegenwoordig geweest, en Gy kunt dus door Uwe eige bevinding niets weeten, van *de sterkte haarer wroegingen*,

 of

of van *het hartbreekende der jammerlyke uitroepingen van zorge bij die Elendelingen, over haare nieuwgeborene Vrucht*; of liever, het is zeker, dat by de zoodanigen niets van dat alles bespeurt wordt, want, (om niet beschuldigt te worden, dat ik *die ongelukkigen ongehoort veroordeele*, zal ik 'er het bewys byvoegen,) want, zegge ik, zy vermoordden haare Kinderen, het welk noch met het denkbeeld van sterke wroegingen, noch met hartbreekende uitroepingen van zorge voor dezelve bestaanbaar is. Het blykt zeer klaar, myn Heer, dat Gij bij het schilderen van dit tafereel, juist niet dacht, om het oogmerk van onzen twist; en het schijnt mij toe, dat Gij U op meer plaatzen, daar aan niet sterk gebonden hebt; iets het welk het behandelen van dergelijke verschillen zeer onaangenaam, en teffens zeer moeijlijk maakt: Gij noodzaakt mij daar door, om U van stap tot stap na te gaan, en ongelukkig was ik, zoo het onze Leezers niet ook deeden! ten minsten uit alles wat Gij hier zegt van die onwettig bezwangerden, bij welker verlossing Gij

be-

betuigt tegenwoordig geweest te zijn, ziet men duidelijk, dat Gij toen 'er niet aan dacht, dat wij van Kindermoordenaaressen spraken; van welke men niet zeggen kan, dat *de verachting en verwyten van haare Ouders, Vrienden en Maagen, haaren staat noch elendiger en haar leeven bitter maaken;* dewijl deeze haare zwangerheid voor Ouders, Vrienden en Maagen wel zorgvuldig verborgen houden, en dus derzelver verachting noch verwijt te duchten hebben.

Het is waarschijnlijk om Uwe redekaveling levendiger te houden, dat Gij 'er hier en daar eenige onvriendlijke aanmerkingen tegen mij tusschen strooit: een Man van Uwe bekwaamheid behoorde zijne toevlucht niet te neemen tot zulke laage middelen, om geleezen te worden. Van dien aart is, het geen Gij zegt in die zelfde zoogenaamde wederlegging van mijne gedachten, met welke ik thans bezig ben. *Een zwak verleidend oogenblik*, dus leert Gij ons, *een weinig geld en schoonschynende beloften, zyn de oorzaaken van deeze beklaa-*

gelyke rampen! voor welke Gy Uw harte toesluit! (*a*) van welke rampen, bid ik U, spreekt Gy hier? van Kindermoord, en haare gevolgen? maar kan men deeze aan een zwak verleidend oogenblik, een weinig gelds, en schoonschynende beloften, als oorzaaken toeschryven? Deeze kan ik wel als oorzaaken van Hoererye aanzien; maar dat eene Kindermoordenaares zich in een zwak oogenblik, door een weinig gelds en schoonschynende beloften tot het vermoorden van haar Kind zoude laaten beweegen, dit beken ik, niet te kunnen gelooven. Of verstaat Gy onder deeze rampen de Hoerery en de jammerlyke gevolgen, die daar uit eigenaartig voortvloeijen? maar dit komt niet overéén met den tytel waar onder Gy dit voorstelt, *oorzaak van Kindermoord*, en zoude ook in geenen deele te passe komen. Gy bedoelt dan misschien te zeggen, dat deeze drie opgenoemde stukken oorzaaken van Kindermoord zyn, voor zoo verre zy eerst oor-

zaa-

(*a*) Bladz. 26. van het Antwoord.

zaaken waren der onwettige gemeenſchap, waar uit dat Kind voortkwam, en de Moeder geene aanleiding tot het ombrengen van haar Kind zoude gehad hebben, indien het zelve niet op zulk eene wyze gebooren was: maar deeze redekaveling heeft te veele gaapingen, dan dat ik ze U zoude durven toeſchryven; en ik oordeel het daarom veiligſt hier niets te beſlisſen, maar het aan U zelven over te laaten, om ons te onderrichten van de betekeniſſe, in welke wij deeze Uwe woorden te verſtaan hebben. Dan, het geen ik thans voornaamlyk bedoele, is de aanmerking waar mede gy deeze zinſcheiding eindigt: *voor welke Gy Uw hart toeſluit.* Ik zal 'er niets van zeggen, dan, dat Gy my hier van iets beſchuldigt, van het welk Gy met geene mooglykheid weeten kunt, of het waar dan valſch zy. Ik heb de Eer niet, van U van naby bekend te zyn, dus kunt Gy door dat middel niet over de geſteltheid van myn hart oordeelen; bygevolg moet Gy ſoortgelyke beſluiten enkel uit myne Brieven over *het belang der Maatſchappye* enz.

opmaaken; en in deeze kunt Gy niets vinden, het geen aan Uwe verdenking eenigen zweem van waarheid geeft. Gy zegt, dat ik myn hart voor die beklaaglyke rampen (Hoererye of Kindermoord) toefluit, en ondertusfchen bleek het uit myne geheele Verhandeling, dat ik over dezelve wel zeer gevoelig was, dat ik Kindermoordenaaresfen met medelyden befchouwde; maar haare misdaad als zeer nadeelig voor de geheele famenleeving aan zag; en ten vollen alle de beklaaglyke rampen befefte, die daar uit voor den bloei en het geluk der Maatfchappije moeten voortvloeijen. Met één woord, mijn Heer, uit het geen Gij van mij weeten kunt, blijkt zoo weinig, dat ik mijn hart voor de rampen, die Hoererije of Kindermoord medebrengen, toefluite, dat een onpartijdig Leezer van onzer beider Schriften, mij het Recht zoude moeten doen, van te bekennen, dat ik in dezelve mijne gevoeligheid en medelyden noch verder, dan Gij in de Uwen hebt uitgeftrekt: want buiten het geen daar van in Uwe Schriften blijkt, bedoel ik niet te

fpree-

ſpreeken, om dezelfde redenen, waarom ik denke, dat Gy het ten mynen opzichte ook niet behoort te doen.

Geloof my, vaart Gy voort op dezelfde bladzyde, *dat de drift der Mannen, door eene verhitte verbeelding gaande gemaakt, grooter is, en ſnooder om de Vrouwen te verleiden, dan die der Vrouwen om de Mans geweld aan te doen.* Wel aan, myn Heer, het zy eens waar, ſchoon ik liefſt ontſlagen wilde zyn van de verplichting om U op Uw enkeld woord te gelooven, in dingen, zoo als deeze, die Gy met geene zekerheid weeten kunt. Maar wy zullen eens vooronderſtellen, dat het waar is; wat volgt 'er uit? hebt Gy my nu wederlegt? neen myn Heer, ik heb het tegendeel niet beweert: wanneer ſprak ik immer van de drift der Vrouwen, om Mannen *geweld aan te doen*? ik heb wel geſproken van ſommigen, die haare lichaamen der welluſt veil geeven, en zelfs wel op gelegenheden loeren, om *onervaarene Jongelingen in haare netten* TE VERSTRIKKEN;

KEN; (*b*) dit is het werk van zulke schandvlekken der samenleevinge, niet Mannen *geweld aan te doen*, en ik hoop niet dat Gy my onkundig genoeg in myne Moedertaale aanziet, om dit voor woorden van dezelfde betekenisse te houden. Of bedoelt Gy misschien te beweeren, dat de drift der Mannen, om de Vrouwen te verleiden, grooter is, dan die der Vrouwen om Mannen in haare netten te verstrikken? Ook dit kan ik U toestemmen, zonder daar by iets te verliezen: want om dat de drift der Mannen tot verleidinge der Vrouwen grooter is, dan die der Vrouwen tot verstrikkinge der Mannen; kunnen 'er wel eenige Vrouwlieden zyn, die het daar op toeleggen; en dit alleen heb ik gemeent, toen ik U vroeg, *of 'er geene zoodanige Vrouwlieden gevonden werden?* (*c*) Maar het zonderlingst is, dat Gy ten besluite van deeze vreemde redekaveling zegt, *ik zondere enkele*

(*b*) Bladz. 49. der Brieven over *het belang Maatschappye* enz.

(*c*) Ter laatst gezegde plaatse

kele voorwerpen uit, wy moeten van het geheel ſpreeken. Indien ik iets van Uwe woorden verſtaa, geeft gy hier mede te kennen, dat ik evenwel niet geheel mis had, wanneer ik die vraagsgewyze betuiging deed, die Gy met zoo veel leedweezen geleezen hebt, en om welke te wederleggen men zoude gedacht hebben, dat Gij U zoo veele moeijte gegeeven had. *Gij zondert enkele voorwerpen uit*: deeze zullen dan juiſt die zyn, op welke ik het oog had; want alle die optellingen van onderſcheidene zoorten van Kindermoordenaareſſen, waren niet dan voorwerpen die ik dacht te moeten *uitzonderen*, om dat Gy, naar myn oordeel, al te algemeen gezegt had, dat het *jonge*, *onnoozele*, *en allerdeugdzaamſte Dochteren waren, die onder de vervloekte verleiding bezweeken, eene berouwende misdaad, in wanhoop door een noch grooter, onbezonnen zoeken te bedekken.* Maar zegt Gij, *wy moeten van het geheel ſpreeken*; het zij zoo! maar het had U dan gevoegt, te bewyzen, dat de Kindermoordenaareſſen over het algemeen, dat is, voor

verre

verre het grootste gedeelte, en slechts nu en dan ééne éénige uitgezondert, met die schetze, dewelke Gy 'er van gegeeven hebt, overéénkomen.

Naa dit afgehandelt te hebben, schijnt Gij nader ter zaake te willen komen, en mijn gevoelen rechtstreekser te willen wederleggen. *Wyders*, zegt Gij (*d*) *waarom moet de drift tot Hoererye de oorzaak zyn des Kindermoords, daar de Moeders van de Kraam hersteld zynde, het zy het Kind leeft, dan niet, voor zich zelve even vatbaar zyn voor de drift tot voortteeling, en even geschikt om die te voldoen?* Hoe, mijn Heer, Gij, die de Vrouwen zoo wel kent, Gij oordeelt het noodig zulk eene vraage te doen! Doch laat ons eerst de vraage zelve van nader bij beschouwen; *waarom moet de drift tot Hoererye de oorzaak zyn des Kindermoords?* Gij hebt eene ongemeene vaardigheid, om den staat des geschils te veranderen. Nimmer heb ik de drift tot Hoererije, zonder nadere bepaling, als de

(*d*) Bladz. 26, 27. van het Antwoord.

de oorzaak van Kindermoord voorgestelt; ik heb gezegt dat 'er Vrouwlieden waren, die of uit onkuisheid, of uit hebzucht, zich aan de wellust overgeeven, haare lichaamen voor ieder eenen veil hebben enz. en ik heb gevraagt, of 'er onder de zulken niet wel gevonden worden, die ondanks alle haare voorzorge bezwangert, zich van allerleie middelen bedienden, om haare Vrucht af te drijven, en dit niet gelukkende, het besluit namen, om haar Kind, zo ras het gebooren zoude zijn, om te brengen, *om zich te ongestoorder aan die zelfde misdaad*, (niet slechts Hoererij, maar het verkoopen van haare lichaamen tot wellust, het verleiden van onervaarne Jongelingen, enz.) *te kunnen overgeeven; met geen onderhoud van een Kind belemmert te worden, noch zich door dat bewys haarer onkuisheid ten toone gestelt te zien.* (*e*) Dit is zekerlijk niet, de drift tot Hoererije op zich zelve als de algemeene oorzaak van Kindermoord voorstellen; zoo als Gij, door Uw geheugen mis-

(*e*) Belang der Maatschappye, bladz. 49, 50.

misleid, van my gedacht hebt: ik behoef dus niet eens te antwoorden, op het geen Gy, ter wederlegginge als het ware van deeze ſtelling, mij onder het oog brengt; maar ik zal het ten overvloede doen, op dat niemand denke, dat ik ſlechts het antwoord zocht te ontwyken. Gij vraagt dan, *waarom de drift tot Hoererye de oorzaak van Kindermoord zyn moet, daar de Moeders, het zy het Kind leeve, dan niet, voor zich zelve even vatbaar zyn, voor de drift tot voortteeling, en even geſchikt om die te voldoen?* Gy zoudt mijn antwoord gevonden hebben, bl. 50. van myne brieven, indien Gy dezelve verwaardigt had, meer dan ter loops ééns door te bladen, naamlyk, *om met geen onderhoud van een Kind belemmert te worden, noch zich door dat bewys haarer onkuisheid ten toone geſtelt te zien.* By dat ſoort van Vrouwlieden naamlyk, van welke ik ſprak, komt het 'er niet ſlechts op aan, dat zy voor zich zelve vatbaar zyn voor de drift tot voortteeling, of bekwaam om aan dezelve te voldoen. Ik ſprak van zulke Vrouwlieden, die zich voor geld

geld der wellust veil geeven, en zelfs wel het op de verleiding van onervaarene Jongelingen toeleggen. Zoo ras deeze met een Kind belemmert worden, kunnen zy geene uitwendige vertooning meer van Eerbaarheid maaken, en 'er valt dus een van de beste middelen weg, waar van zy zich anders tot bereikinge van haare oogmerken konde bedienen. Dit zal denk ik, tot beantwoordinge van Uwe vraage genoeg zijn; het lust my niet, dit verder uit te pluizen.

De eisch, dien Gy hier op laat volgen, is zoodanig, dat ik op denzelven nauwlyks behoeve te antwoorden. *Gy hadt my behooren te overtuigen*, dus luidt dezelve, *met een groot aantal van voorbeelden van jonge Dochters, die ryk, ten minsten vermoogend zynde, haare Kinders uit dartelheid vermoord hadden* enz. (*f*) 'Er haapert slechts eene kleine byzonderheid aan, anders zoude deeze eisch zeer redelyk zyn; naamlijk, dat ik niet beweert hebbe dat zeer

(*f*) Bladz. 27. van het Antwoord.

zeer veele rijke, of vermoogende jonge Dochters, haare Kinderen uit dartelheid vermoorden: Uwe verbeelding is te vruchtbaar, mijn Heer, en zo Gij ze niet beteugelt, zult Gij geduurig met harsfenfchimmen van Uw eigen maakzel te ftrijden hebben.

Tot hier toe heb ik het verdriet gehad van te moeten antwoorden op tegenwerpingen en befchuldigingen, die zoo weinig gegrond waren, dat ik mijne verdeediging ligtlijk aan elken onpartijdigen Leezer zoude hebben kunnen overlaaten; thans komen wij tot eene andere, die oppervlakkig befchouwt, meer gronds fchijnt te hebben. *Gy befchuldigt my*, zegt Gij, *dat ik de misdaad ftraffeloos wil gehouden hebben by de Armen*, bl. 88. *dog nimmer heb ik dit in myn gemoed gehad;* enz. (g) letterlijk genomen komt deeze betuiging, *dat ik U daar van befchuldigt hebbe*, niet meer met de waarheid overéén, dan alle de voorgaanden; want zo men mijne woorden flechts

zonder

(g) Op de laatft aangeweezene plaatze.

zonder vooroordeel leeſt, zal men klaar zien, dat ik niets anders bedoelde, dan te toonen, dat Uwe woorden, *zy verdienen eene gelyke verſchooning, om dat zy alle arm zyn, dewelke zulk een grouweldaad pleegen*, te veel beweezen, en dat ik dezelve daarom voor geen goed bewys kon aanneemen. Nochtans by nadere overweeging van het geen ik, by die gelegenheid, gezegt hebbe, moet ik bekennen, dat het iemand, voor al die niet zeer bedaard en reeds tegen my ingenomen was, ligtlyk dus zoude kunnen voorkomen; het welke ik betuige dat my van harten leed doet, dewyl dit in geenen deele myn oogmerk geweeſt is.

Het overige van deeze afdeeling behelſt niets, daar ik gevoeglyk op kan antwoorden; het is eene aanéénſchakeling van haatlykheden, en onredelyke verwyten, die Gy, zoo ras Gy ze met eenen bedaarden geeſt naleeſt, zelf zult afkeuren.

Ook behoef ik my niet op te houden, by het geen Gy 'er ten beſluite over *den Zelfmoord* hebt bygevoegt: aan den éénen kant, naamlyk, was dit het niet, waar over

ver wy eigenlyk getwist hebben, en aan den anderen kant blykt het, dat Gy de Aanmerkingen, die ik daar over maakte, met Uwe toestemminge bekrachtigt, op eene wyze, die Uwer beleezenheid Eer aandoet, bevestigende het geen ik daar van gezegt had: Alleenlyk komen ook hier noch eenige byzonderheden voor, die my betreffen, en op welke ik slechts als in het voorbijgaan zal antwoorden.

Op bladz. 40 van Uw Antwoord gezegt hebbende, dat *wy de macht hebben, om Wetten te veranderen, te verzagten, of geheel af te schaffen;* laat Gij 'er op volgen: *ik beledige hier door de Wetgeevers in geenen deele, gelijk Gij, om op eene konstige wijze derzelver gunst te lokken, mij gaarne wilt toeschreiven.* Ik bid U, myn Heer, waar uit kunt Gy weeten, of ik U dit gaarne wil toeschryven? Deeze verklaaring komt immers in het geheel niet voor in Uwe *Verhandeling over de tekenen van leven en dood* enz. ik kon 'er bygevolg in myne Brieven niet op antwoorden, veel minder in dier voege op antwoorden, dat ik U daar door

op

op eene ingewikkelde wyze van beleedigende oogmerken tegen de Wetgeevende Macht befchuldigde. Neen myn Heer, indien ik dit had voor gehad, ik zoude 'er wel gelegenheid toe hebben kunnen vinden; ik had dan moeten ftil ftaan op Uwe vraage, *waarom zijn wij gehouden, de ftraffe Wetten van Karel den Vyfden* BLINDELING *te volgen*; op Uwe betuiging, dat *men Menfchen, die zich zelve voorbedagtelijk het leeven benamen, dagelyks met luifter ziet begraaven, en* KWANSWYS *befchouwen als lieden, die van hunne zinnen berooft waren.* Ik had moeten onderzoeken, of zulke uitdrukkingen, letterlyk genomen, wel overéénkomen met den Eerbied, dien men der Overheid van dat Land, waar in men toevallig, of door vrywillige keuze woont, fchuldig is; ten minften, of zy niet kunnen dienen om anderen oneerbiedige gedachten, ten opzichte van haare Wetgeevende wysheid in te boezemen. Maar verre van my zij zulk eene fcherpzinnigheid, door welke ik mynen Evennaaften in eene verdenking zoude kunnen brengen, die, voor zijnen goeden naam ten min-

sten, gevaarlyk worden moest! Waarlyk, mijn Heer, ik ben niet gewoon, om op zulk eene slinkse wyze iemands *gunst te lokken*; altoos zal ik het 'er op toeleggen, om bij de Overheid van het Land en de Stad myner inwooninge als een waardig Burger te worden aangezien, maar ik zal het doen door eerbiediging van, en gehoorzaamheid aan haare bevelen; en het zal nimmer in mij opkomen te denken, dat haare Gunst voor eenen anderen, laagen, prijs te koop is.

Ik hebbe gesteld, zegt Gy, bladz. 42. *dat iemand, die zich zelven te kort doet, gelyk veel dikwylser gebeurt, dan Gy denkt*, enz. wie heeft U gezegt, myn Heer, dat ik van gedachten was, dat dit slechts zeldzaam voorviel? of hoe dikwils denk ik dan wel, dat dit geschiedt? Beken het, myn Heer, dat Gy hier van niets kunt weeten, om dat ik 'er niets van gezegt hebbe.

Op bladz. 47. vinde ik iets, het geen van dien zelfden aart is, dat is, het geen men, zoo wel als de voorgaande aanmerking, alleenlyk aan Uwe verbeeldinge heeft toe te-

schrij-

ſchrijven. Gy zegt naamlyk: *onderwylen werpt gy my te gemoet, dat ik duidelyk*, bl. 13. *van myne Inleiding zegge, "wel te willen dat men die laffe misdaad, den zelfmoord, op het voorbeeld der Mileſiers ſtrafte"*. Waar, bidde ik U, ſtaat deeze tegenwerping? ik kan dezelve in myne Brieven niet vinden: en recht uit gezegt, ik weet het zeker, myn Heer, dat ik dezelve nooit gemaakt hebbe.

Nauwlyks kan ik my weerhouden van iets te zeggen tot beantwoordinge van het geen Gy op het begin van bladz. 50. hebt voorgeſtelt. Het denkbeeld van *Kinderen*, die *van de Wieg af ſpotten met den Zelfmoord, als of het eene aartigheid was, zich zelven om het leeven te brengen*, heeft waarlyk iets zeer byzonders; maar mijn Brief is reeds lange genoeg geworden, en myn oogmerk was niet de nieuwe aanmerkingen, die Gy thans over Zelfmoord gemaakt hebt, te toetzen.

Gy beſluit Uw antwoord met te herhaalen, dat Gy geene andere dan heilzaame en Menſchlievende eindens met Uwe In-

leiding bedoelde; dit geeft my eene geschikte gelegenheid om by herhaling te verzekeren, dat ik dit van den beginne reeds heb vastgestelt, en daarom al in mynen eersten Brief betuigt, dat ik de oogmerken prees, die ik U toeschreef. Gy waart naar myne gedachten in Uwen yver te verre gegaan; dit veroorzaakte mijne Brieven over *het belang der Maatschappye* enz. deeze hebt Gy goedgevonden op eene wyze te beantwoorden, die voor my zeer hoonende is; het is hierom, dat ik mij thans door dit antwoord zoeke te verdeedigen. Er zullen verscheidene byzonderheden in voorkomen, die U onaangenaam zijn moeten; maar waarlijk het is mijne schuld niet, dat ik U bij herhaling heb moeten zeggen, dat Uwe beschuldigingen haatlijk, onredelijk, ongegrond waren; een weinig meer voorzichtigheids en minder toorns van Uwe zijde, zoude alle deeze onaangenaamheden hebben kunnen voorkomen: misschien zijn mijne uitdrukkingen hier of daar wat scherper geweest, dan de natuur der zaake vereischtte, schoon ik

over het algemeen mij moeite gegeeven hebbe, om er zoo veel mooglijk al het haatlijke af te laaten: maar iemand die 'er op eene billijke wijze over oordeelt, zal zich herinneren, hoe moeijlijk het zij, bij zoo veele aanleidingen tot misnoegen, bedaard te blijven; of te toonen, dat men over beleedigingen, die men ons heeft aangedaan, gevoelig is, (het geen de ſtrengſte Wetten des Evangeliums niet verbieden) en ondertuſſchen den beleediger altoos met behoorlijke maatiging te behandelen. Maar hoe het ook zij, men zal mij het Recht moeten doen, van te bekennen, dat mijn oogmerk niet geweeſt is, mij van eene ſcherpe Penne te bedienen, of dezelve in Galle te doopen. Ik heb altoos zoeken in het oog te houden, dat mijn Tegenſchrijver, hoe weinig hij zich zelven ook in onzen twiſt mochte gelijk zijn, in die weetenſchappen echter, die zijnen Naam beroemd gemaakt hebben, waarlijk een groot Man is, en uit dien hoofde, eenige verſchooning boven anderen verdiende. Aangenaam zal het mij zijn, mijn Heer, wanneer

mij nimmer wederom gelegenheid gegeeven wordt, om U van eene andere, dan deeze zijde te beschouwen, en ik zal dan nimmer nalaaten, blijken te geeven van die ongeveinsde Hoogachtinge voor Uwe ongemeene Verdiensten, met welke ik de Eer heb mij te noemen,

Mijn Heer!

Uwer Wel Ed. volvaardigen Dienaar

A. STERK.

Leeuwarden den
31 Aug. 1774.

[illegible]

